

Írás, könyv, olvasás

Dialogus

*B. I. (1914–2007) és B. M. (1944–2005)
emlékére*

Pelonius: Drága barátaim, foglaljatok helyet itt az árkádok közt, vár a lenvászonnal takart kerevet, legyetek oldottak, hisz’ tudjátok, az estidő kinyitja lanyhuló érzékeinket, agyunkat felfrissíti a végre enyhülő levegő, máris jönnek a finom italok – csak intsetek hű szolgáltnak –, hogy kedvetek legyen velem diskurálni, vagy disputálni, ha úgy jobb. Talán ma is megfejtünk valamit a megfejthetetlenből. Miért ír az ember, kire hagyja, ki miért olvassa, mi végre a könyv, van-e tudás, vagy csak sötétben tapogatózunk, mint egykor képzetlen eleink, vagy észak mai barbárja?

Dorosius: Kedves és kegyes szavad, hű Peloniusom, máris enyhíti fáradtságunkat. Bizony, jól jön az esti szellő, bizony, jó az örök változás, mit egyrészt ismerünk, hisz’ – hányadszor már – a nap kél, majd delel, s utána nyugodni tér. Ugyanakkor minden változik, s nem tudod, mai ételed holnap is ízleni fog-e, mai barátnőd holnap is lágyan pillant-e még rád. Mai tudásod ér-e holnap valamit is, vagy már fabatkát sem, mert új divat söpör végig szigeteink és hegyeink fölött... Netán új hitetket ír elő a hatalom.

Fabiolus: És vajon agyunk elég harapós-e ekkora téma, ekkora „áldozat” látán? Írás, könyv...

A régi bölcselő erősen kétellette, érdemes volt-e feltalálni az írást, hisz’ ennek következtében szerinte renyhébb lett koponyánk, mi addig a tartalmat is őrizte, a változatokat is forgatta, elemezte.

Most meg hány külső eszköz mankója segíti, hát ebből nem kerekedhet jó, tökéletesedés – így vélte Graecia szomorú sorsra jutott bölcselkedője.

Pelonius: Igyatok pár kortyot, nem lesz könnyű dolgotok, mert ma megdolgoztatlak titeket, ha nem is a megérdemelt kényelemért, de a virtus végett.

Kezdjük, kissé talán mondén módon, egy mai, fűzfa sípot szorongató poéta – mondják, Catullus barátja lenne – sorából idézek elétek párat, ő most épp a kis Suffenusocskát szólítja imígyen:

*Furcsa viasztáblácska vagy ám magad is: telifirkált,
újra lenyalt, telerótt, megmaszatolt, letörölt!
Satnya viasztáblácska, te rossz stylus által idéetlen
módra bekarcolt lap! Lágy viaszemberi váz!
Néha belédolvasnak az istenek, egyszer elunnak,
s mintha viasztáblát, úgy lekapar közönyük.*

Nem zavar titeket, poétánk milyen póriasan emlegeti szép és még új készségünket, az írást meg a viasztáblát, s a stylust, mivel a könnyű viaszba lehet írni? Ki hallott lenyalt viasztábláról? – csak nem a lánykára érte igéjét, ejnye?!

Fabiolus: Peloniusom, aggódok: öregszel tán, mi ütött beléd hirtelen? Erénycsósznek készülsz, maholnap a Fórumon fogsz jámbor ígét hirdetni? A tudás egyik unokatestvére – ha nem nagynénje – a játék, itt talán az érték épp e játék a szavakkal, nemde, a könnyed varázs?

Hadd idézzek elétek egy újabb bölcslet:

A kereteket majd bizonyára tágitani fogja a jövő fejlődés, ha még nem is látjuk: hogyan. Az örök tanulság: a tudás nem statikus, zárt, hanem élő, fejlődő valami; bárhogyan próbáljuk zárt formába merevíteni, talál magának rést: elevenen robban ki belőle.

Számomra a kérdés továbbá az is, ha csak viasztábla őrzi a futó érzést, új gondolatot, maradandó eszmét, ki tudja elolvasni később? Jóval később? Régen ezer évig álló kőbe vésték az ígétet, míg a szegényebbek talán fakéregre. A nyírfa kérge épp alkalmas, oly fehér, persze ez is romlandó. Meg hány kalmár írja cserépdarabra szerződését a másikkal. Majd kitalálták a papyros szárának oly kezelését, hogy már egész könyveket lehet rá írni, tíz-húsz rőf hosszan. Legyen tintád, tudjál te vagy okos rabszolgád, libertinusod írni, már csak ez a kérdés. És mit? Akár százszor száz sor, s kész az eposz, dicső vagy furfangos elődök feledhetetlen hőstetteiről. Avagy proféták intelmeiről. Melyik népnek mi fontosabb.

De meddig őrzi a papíros? Hány példányban terjed el? Magányos tekercs a thékában? Ez valahogy nem vonzó perspektíva.

Dorosius: Kétségtelen, ez akkora kérdés, hogy akár tíz nemzedék múlva is törheti rajta fejét utódunk. Miközben vannak itt hiú remények is: a könyv mint jó barát? Hallgassatok csak bele ez újabb költői zengedménybe:

*Atticus, te csak tudod,
hogy jobb a könyv, hisz hallgatag tekint rád:
vár, kitarul, válaszol,
mert párbeszédre kész a polcodon rég...*

*Társalogni jobb a könyv,
hűségesebb tán száz hamis barátnál:
el nem árul, föl sem ad.
Bölcsőbb a könyvtekercs – s gerincesebb is.*

Pelonius: Kissé rátelepszik a szövegre itt a moralizálás. És igaz-e: a „könyv nem árul el”, hm, „bölcsebb is”, mi több, „gerincesebb”. Tipikus antropomorf gondolkodás, mondaná görög bölcsünk. Mindenre kivetítjük nagy egónkat. Nézzétek, feljött Venus csillaga, reánk ereszkedik az éj, jöhetnek talán mostantól merészebb, akár érdesebb gondolatok is. Mit szóltok például ehhez:

az emberek hamarosan torkig lesznek az olvasással, meg az írókkal is, és egy nap a tudós szerző rájön, hogy meg kell írnia a végrendeletét és meghagyja:

holttestét égessék el könyveivel együtt. És ha az erdő egyre kevesebb és kevesebb, vajon nincs-e közel az idő, amikor a könyvtárakat egyszerűen csak fának és egyéb építőanyagának tekintik? Ha a legtöbb könyv a fejekben gomolygó füstből és gőzből keletkezett, akkor váljon ismét füstté és gőzzé. És ha a könyvekben nincs tűz, akkor ezért büntesse meg őket a tűz, Lehet, hogy valamelyik kései században éppen korszakunkat nevezik majd sötét időszakknak, mivel e termékekkel olyan szorgalmasan tüzelt a kályhákban.

Fabiolus: Na tessék, megérkeztünk: minden idő magát tekinti origónak, innen pillant vissza az elmúltra, meghökkenve a felismeréstől, hogy az aranykor, oh jaj! már mögöttünk van, „sötét korszak” lettünk, s előttünk egyedül a végletes hanyatlás, a zuhanás, még akár bénító mámorral is fűszerezve. Én azt mondom: örülünk, hogy vannak könyvek, szerzőink írnak, könyvtáraink, ha kissé szegényesen is, de gazdagodnak e kincsekkel, persze, néha csak afféle lim-lommal. A fiatalokat mindig vonzza majd a könyvek nyújtotta új világ, a mindennapitól eltérő, mi pedig érett fővel, figyeljük meg, hogyan reagálnak, mit értenek meg, s gondolkodjunk el a jövőről, de nem a pusztulás démonaitól kísértve. Amivel én itt vitatkoznék, egy másik passzus, mely szerint nyilvánvaló

a művelődő ember önzése, amely a kultúra támogatását igényli, ám ugyanakkor igyekszik célját kitűzni és mértékét megszabni. Innen származik a kedvelt tétel és következtetés, mely nagyjából így hangzik: minél többi ismeretet és műveltséget, mert így magasabb lesz az igény, növekszik a termelés, no meg a nyereség és a boldogság – így szól e félrevezető képlet. A műveltség hívei szerint a művelődés, a műveltség lenne az az eszköz, amelynek segítségével minden igényt kielégíthetnénk, egyre kor-szerűbbek lehetünk, mindezekelőtt ajánlatos azonban a műveltség útján minél előbb, minél több pénzt keresni.

Nem folytatom, értitek, hisz' jártasok vagytok a régi és új gondolatokban. A műveltség értelmezése ezerféle lehet, olyan művelődés is létezik, amely magányossá tesz vagy épp azt oldja, ám mindenképp távol áll mindenféle pénzszerző hajcihőtől. De minek is magyarázzam...

Dorosius: Próbáljunk meg legalább kissé rendet tartani, mert szétszaladnak épp formálódó gondolataink. Kell-e tudás? Maga a kérdés kissé horzsol, ha szabad képszerűen kifejeznem magam. Tegyük fel, nem tudnánk tüzet gyújtani, hogy finom ételeket fogyaszthassunk. Nem tudnánk hajóval átkelni nagy tengereinken, mi által árukat cserélünk, halat fűszerre, elefántcsontot medvebőrre. Nem tudnánk szép ruhát szőni, hogy kedveseink abba öltözzenek? Nem tudnánk hős elődeinket felidézni rapszodosszal, eposszal? Kicsit leegyszerűsíttem a dolgot, nem kétlem, de a mindenben való kételkedés hamar sötétséghez vezethet. Tévedek-e? Márpedig annak ki örülhet? Előről kezdeni száz vagy ezer nemzedék küzdelmét?

Fabiolus: Dorosiusunk lenyomta a határcöveket: innen idáig, és nem tovább. Elfogadom: a tudás szükséges, a gondolkodás hasznos és nélkülözhetetlen. Csak a fél tudást, a félműveltséget, csak azt tudnám feledni... Bár azt még pontosítsátok, mindenkire áll-e ez a lehetőség, jog, netán kötelesség. Avagy csak a kiválóknak, az

arra érdemeseknek engedélyezzük? Szerintem legyen egy vezető, nevezzük consulnak vagy bárminek – ám pater patriae-nak talán mégsem! –, legyen senatus, más szóval okos emberek tanácskozó testülete. S legyen joga a plebsnek, a népnek, cíviseinknek, szabad polgárjainknak, hogy néha, a fontos, a lényegbevágó kérdések felmerülésekor hangjukat hallassák, s így időnként beleszóljanak a consul és a szenátorok által felvetett kérdések megoldásába. Továbbá a consulok és szenátorok igazságos megválasztásába. Monarchikus, arisztokratikus és demokratikus elvek együttesen – egymást támogatva és nem elnyomva – teszik az államot erőssé, halottam egyszer egy nálam bölcsőbb ismerősömtől.

De mielőtt elkalandoznék fő témánktól: szerintem mindezen együttműködés alfája és omegája a tisztességes tájékoztatás a dolgok állásáról. Nem a consul vagy a szenátorok szája íze szerint, hanem a valóságos helyzetet tükrözni igyekezve. Kutya nehéz ez utóbbi, bocsanat, néha talán póriasan is szólhatok. Canus és kánikula egy töről fakad. Ma kaptunk kánikulát, s mily jó, hogy múltóban ereje.

Dorosius: Ha Fabiolusnak igaza van, s én hajlok támogatására, akkor az elmondottakból számunkra több dolog következik. A plebs tájékoztatása mindenek fölötti érdek. A szenátorok és még inkább a consul olyan közegben mozognak, hogy óhatatlanul látják minden felmerülő kérdés csínját-bínját, megvizsgálhatják színéről és visszajárul egyaránt. Ám ha a plebs úgy nyilvánít véleményt perdöntő kérdéstről, hogy közben – szándékosan vagy akaratlanul, de félrevezetik – nincs felkészítve tisztességesen, akkor lépre csalhatják, márpedig abból az állam csak veszíthet. Ha nem előbb, hát hosszabb távon. Birodalmak jöttek, nőttek és elmúltak, ne feledjük. Ezért kellene a jó könyvek, a gyors tájékoztatás, s a könyvtár, a bibliotheca publica, ahol mindenki hozzáférhet ahhoz az információhoz, ami érdeklő, vagy ami a közösség számára épp érlelődő napirendi kérdéssel kapcsolatos. Más szóval: a művelődés és műveltség nem elsősorban a meggazdagodás forrása, hanem még inkább az állam egészséges és hosszabb távon is megbízható működésének előfeltétele. Nem beszélve a polgárok tudatáról és önbizalmáról.

Pelonius: Brávó, barátaim, én csak ülök és bámulok, ti aztán belejöttetek, s gondolataitok már úgy hasítják a sötét leget, mint a legszebb nyári hullócsillag. Tudásokat egyre inkább ércnél maradandóbb, ám az előbb azt hallottuk, hogy nem létezhet statikus tudás, *bárhogyan próbáljuk zárt formába merevíteni, talál magának rést: elevenen robban ki belőle.* Vagy az a kiút, hogy az arra érdemesek és arra vállalkozók mindent – sine ira et studio – vizsgáljanak meg újra és újra: mindaz, ami elfogadott, bevett, vajon helyes-e még; helytállónak tűnik-e az új és még újabb körülmények közt is?

Továbbá, elégséges-e, hogy információink csak a papyroson olvashatók, és mi jön, ha már nem a papyrus lesz könyveink hordóanyaga? Mire írunk majd, azt hogyan lehet tárolni, ki fogja gyermekeinket megtanítani az új lehetőségekre? Ha valamit tudunk, akkor még több kérdés tolul lelki szemeink elé. Úgy tűnik, ez a világ rendje.

S ki fog fizetni az új és még újabb információs eszközökért, a bennük és általuk kínált tudásért?

Dorosius: Jó kérdés, tényleg húsba vágó.

Polisunk-e vagy maguk a polgárok, a cívisek, kik választanak és választhatók, netán az állam felülről? Melyiknek van rá kerete, milyen haszna mutatkozik, s legfőképp: mik a veszélyek?

A szegényebb polgár vállat rándíthat, most erre épp nincs pénzem, ruhát kell vennem lányomnak, esküvőre készül.

A polisok közt tengernyi a különbség: az egyik kereskedésből is hasznot hajthat, így gazdagodik, másiknak folyóktól távoli, sanyarú, köves a földje, az élelmi-szert is alig tudja megtermelni: ekkora különbségek lesznek a könyvtárak közt is?

Ha az állam lenne a fizető, ám neki más gondja, netán más értékrendje nem engedi a könyvtárakat szóhoz jutni? Hadseregét akarja erősíteni, esetleg új amfiteátrumokat építeni, hisz' az olyan látványos.

Lám, ahogy fejlődünk, úgy gyarapodnak a kérdések. Egy rabszolga aligha töpreng ilyen kérdéseken, este örül, ha holtfáradt fejét szegényes gúnyjára hajthatja. Ám mi azt szeretnénk, hogy gyermekeink és azok gyermekei is jólétben élhessenek.

Pelonius: Itt azonban szünetet javaslok.

Dorosiusom, Fabiolusom, köszönöm értékes fejtegetéseiteket. Hadd búcsúzzam végül még egy okos ember gondolatával, amelyről esetleg legközelebb váltunk eszmét.

Kultúrák, amelyek már csak megőrizni akarnak, elhalnak. Élő kultúrák örök-ké építenek.

Jöjjön a lakoma dúsabb része, szóljon a lyra, a lant és a pánsíp. Lássunk táncot, serdülő lányok karcsú testének finom mozgását.

Dorosius: Peloniusunk szava előbb ösztönző volt, most meg dicsérő: egyszerre simogató és csábító. Követjük tanácsodat. Legyen lakoma: jöjjön a zene, lássuk a táncot. A poharat is szívesen ragadjuk meg újra.

Fabiolus: De siettek. Előbb megígéritek-e, hogy legközelebb nálam folytatjuk? Kezdhethük az *élő kultúrák* építkezésével?

Gondolkodnunk: kötelesség, szórakoznunk: lehetőség.

Csak nem lesz egyszer épp fordítva?

A szöveget a fellelhető töredékekből emendálta:

Sonnevend Péter